

Γενική Γραμματεία
Ισότητας των Φύλων

Υπουργείο Εσωτερικών
και Διοικητικής
Ανασυγκρότησης

Η οπτική του Φύλου στο Περιβάλλον

Η οπτική του Φύλου στο Περιβάλλον

Αθήνα 2016

Τα Φύλ(α) του Περιβάλλοντος

Γενική Γραμματεία Ισότητας
των Φύλων

Υπουργείο Εσωτερικών και
Διοικητικής Ανασυγκρότησης

Η οπτική του Φύλου στο Περιβάλλον

(Εγχειρίδιο για Εκπαιδευτικούς)

2016 . Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων

του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης

Δραγατσανίου 8, 10959 Αθήνα

www.isotita.gr

Σύνταξη, Σχεδιασμός: Σαΐνη Βασιλική¹

Επιμέλεια εξωφύλλου: Σαΐνη Βασιλική

Επιμέλεια κειμένων: Μπαρτζώκα Αικατερίνη², Σπαθάρα Ευαγγελία³

¹ Στέλεχος της Γ.Γ.Ι.Φ. στο Τμήμα Υλοποίησης και Παρακολούθησης Πολιτικών Ισότητας των Φύλων

² Στέλεχος της Γ.Γ.Ι.Φ. στο Τμήμα Υλοποίησης και Παρακολούθησης Πολιτικών Ισότητας των Φύλων

³ Στέλεχος της Γ.Γ.Ι.Φ. στο Τμήμα Υλοποίησης και Παρακολούθησης Πολιτικών Ισότητας των Φύλων

Συντμήσεις

ΓΓΙΦ	Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
ΜΜΜ	Μέσα Μαζικής Μεταφοράς
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
UNEP	United Nations Environmental Programme
UNDP	United Nations Developmental Programme
UN Water	United Nations Water

Εικόνες

Οι εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν αποτελούν επεξεργασμένη μορφή έργων μαθητών/τριών που πήραν μέρος στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό δημιουργίας αφίσας με θέμα «Χτίζουμε την Ισότητα των Φύλων δημιουργώντας ενάντια στα στερεότυπα», που διοργανώθηκε από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Γ.Γ.Ι.Φ.) του Υπουργείου Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016

- Εικόνα σελ. 8** Βασισμένο στο έργο μαθητών/τριών του ΕΠΑΛ Καστοριάς
- Εικόνα σελ.12** Βασισμένο στο έργο μαθητών/τριών του 1^{ου} ΓΕΛ Καλλιθέας
- Εικόνα σελ.16** Βασισμένο στο έργο μαθητών/τριών του 6^{ου} Γυμνασίου Καβάλας
- Εικόνα σελ.20** Βασισμένο στο έργο μαθητών/τριών του 23^{ου} Γυμνασίου Πετριάς Πέλλας
- Εικόνα σελ.21** Βασισμένο στο έργο μαθητών/τριών του 10^{ου} Γυμνασίου Ιλίου

Περιεχόμενα

Φύλο και Περιβάλλον (Εισαγωγή)	8
A. Φύλο και Κλιματική Αλλαγή	10
i. Επιπτώσεις στην Υγεία	11
ii. Φυσικές καταστροφές	11
iii. Μετανάστευση-Συγκρούσεις	13
iv. Ενέργεια	15
B. Φύλο και Μεταφορές	17
Γ. Φύλο και Χημικές Ουσίες	19
Δ. Φύλο και Νερό	21
Ε. Πηγές	25
Στ. Χρήσιμοι Σύνδεσμοι	27

Φύλο και Περιβάλλον (Εισαγωγή)

Η διερεύνηση του ζητήματος του περιβάλλοντος - είτε φυσικού είτε αστικού - υπό την οπτική του φύλου, αποτελεί σχετικά πρόσφατη προσέγγιση και δεν εξαντλείται στην ένταξη της οπτικής του φύλου στις συμμετοχικές διαδικασίες που διέπουν τη λειτουργία των κέντρων λήψης αποφάσεων ή στον σχεδιασμό σχετικών με το περιβάλλον πολιτικών. Το ζήτημα είναι ευρύτερο και βασίζεται στα εξής σύμφωνα με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα του ΟΗΕ(UNEP):

- Στους τρόπους διαμεσολάβησης που επιτελεί το φύλο στη σχέση του με το περιβάλλον
- Στους κοινωνικούς ρόλους των φύλων, και τον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας, παράγοντες δηλαδή, οι οποίοι διαμορφώνουν τις σχέσεων των ανθρώπων με το περιβάλλον (<http://www.gdrc.org/gender/a21/unep-gender-environment.html>).

Τα παραπάνω εντάσσονται στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο και προσαρμόζονται στις ανάγκες κάθε κοινωνίας ή κοινότητας.

Για παράδειγμα, όταν Αμερικανοί μηχανικοί αποφάσισαν σε περιοχή της Ρουάντας να ανοίξουν πηγάδια, η ποιότητα του νερού ήταν μεν καλύτερη από ό,τι αυτή του ποταμού, η οποία αποτελούσε παραδοσιακά την κύρια πηγή συλλογής νερού, επηρεάστηκε όμως ο τρόπος με τον οποίον επικοινωνούσαν οι άνδρες και οι γυναίκες της κοινότητας. Η συλλογή του νερού από το ποτάμι γινόταν από τις γυναίκες και η απόσταση που διένυαν από το χωριό μέχρι αυτό αποτελούσε την ευκαιρία τους να επικοινωνούν με νεαρούς άνδρες, οι οποίοι είτε ψάρευαν, είτε πότιζαν τα χωράφια. Όταν τα πηγάδια ανοίχτηκαν μες στο χωριό, χάθηκε προσωρινά η δυνατότητα αυτού του τρόπου επικοινωνίας. Το αποτέλεσμα ήταν να εγκαταλειφθεί η χρήση των πηγαδιών και η συλλογή του νερού να γίνεται ξανά από το ποτάμι επαναφέροντας έτσι την «τάξη» στο χωριό.

Γίνεται εύκολα αντιληπτό πως τα ζητήματα της περιβαλλοντικής καταστροφής δεν μπορούν να εξαντληθούν σε ένα εγχειρίδιο στόχος του οποίου δεν είναι να καταγράψει ενδελεχώς τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αλλά να αναδείξει

την έμφυλη διάσταση στη σχέση με το περιβάλλον μέσω καθημερινών πρακτικών. Στη συνέχεια θα γίνει παρουσίαση των κύριων θεματικών που αφορούν το ζήτημα Φύλο και Περιβάλλον, παραθέτοντας σχετικά παραδείγματα από όλον τον κόσμο.

A .Φύλο και Κλιματική Αλλαγή

Εκείνοι/ες που βιώνουν, απειλούνται περισσότερο από τις δραματικές κλιματικές αλλαγές είναι όσοι/ες ανήκουν κυρίως σε ευάλωτες ομάδες και είναι περιθωριοποιημένοι/ες (Brody et al 2008,1). Την ίδια στιγμή ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και άτομα, τα οποία ζουν στο κοινωνικό περιθώριο έχουν τις λιγότερες ευκαιρίες ή/και δυνατότητες να προετοιμαστούν για τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής ή να πάρουν μέρος στα σχετικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Δεδομένου ότι οι γυναίκες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά φτώχειας παγκοσμίως και επηρεάζονται περισσότερο από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής (Brody et al 2008,1), δεν σημαίνει ότι οι άνδρες και τα αγόρια αποτελούν μία μη ευάλωτη, στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ομάδα.

Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αποτελούν οι φυσικές καταστροφές, οι επιπτώσεις στην υγεία και οι μεταναστευτικές ροές μεταξύ άλλων. Θα εξεταστεί επίσης ο τρόπος χρήσης των πηγών ενέργειας και πώς αυτός επιδρά στην κλιματική αλλαγή.

i. Επιπτώσεις στην Υγεία

Οι έμφυλες νόρμες, ρόλοι και σχέσεις αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για τον προσδιορισμό τόσο της ευαλωτότητας, όσο και της ικανότητας προσαρμογής στις επιπτώσεις στην υγεία από την κλιματική αλλαγή. Η ευαλωτότητα γυναικών και ανδρών στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής καθορίζονται από τις διαφοροποιήσεις στους κοινωνικούς τους ρόλους. Όσον αφορά στις γυναίκες, η προσδοκία να εκπληρώσουν τον ρόλο και τις ευθύνες του άτυπου φροντιστή των οικογενειών, τις επιβαρύνει και κατά τη διάρκεια ακραίων καιρικών φαινομένων. Για τους άνδρες, ο αναμενόμενος ρόλος του οικονομικού προμηθευτή της οικογένειας, συχνά προσθέτει επιπλέον επιβαρύνσεις στον απόηχο σχετικών γεγονότων (WHO 2005,1).

Οι επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή στην υγεία, άμεσες ή έμμεσες, προέρχονται από: 1) άμεσες καταπονήσεις, οι οποίες προκύπτουν, για παράδειγμα, από καύσωνες, καιρικές καταστροφές, 2) οικολογικές διαταραχές, 3) διαταραχές οικοσυστημάτων με τα οποία η ανθρωπότητα έχει άμεση σχέση εξάρτησης (π.χ. συνέπειες για την υγεία από τη μείωση διαθέσιμων τροφίμων), 4) μετατοπίσεις

πληθυσμών και συγκρούσεις για εξεύρεση φυσικών πόρων, οι οποίοι βρίσκονται στα όρια εξάντλησης (π.χ. νερό, εύφορη γη, αλιεία) (WHO 2005,2).

Παράδειγμα άμεσων συνεπειών από την κλιματική αλλαγή και πώς το κοινωνικό φύλο επηρεάζει την υγεία αλλά και την επιβίωση του πληθυσμού αποτελεί ο καύσωνας του 2003 στην Ευρώπη, όπου τα περισσότερα αριθμητικά θύματά του ήταν γυναίκες. Στον αντίποδα του παραπάνω παραδείγματος τοποθετείται το παράδειγμα των αγάμων ανδρών στο Παρίσι κατά την περίοδο καυσώνων. Εξαιτίας της μεγαλύτερης κοινωνικής τους απομόνωσης και του ενδεχομένου να εργάζονται κατά τη διάρκεια υψηλών θερμοκρασιών, πέφτουν συχνότερα θύματα σε περιόδους καυσώνων.

Ένα άλλο παράδειγμα έμμεσων συνεπειών στην υγεία από καταιγίδες και πλημμύρες αποτελεί το παράδειγμα της Αγγλίας, όπου - όπως διαπιστώνεται- πλήττει κυρίως τις γυναίκες. Ποιοτική έρευνα έδειξε ότι αυτό συμβαίνει, επειδή οι γυναίκες έχουν την κύρια ευθύνη για το σπίτι και πιθανώς επενδύουν περισσότερο συναισθηματικά σε αυτό από ό,τι οι άνδρες. Επίσης, έχουν την κύρια ευθύνη για τη φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων, καθώς και την κύρια ευθύνη να επαναφέρουν το σπίτι στην πρότερη μορφή του μετά από μία πλημμύρα (WHO 2005,7). Οι γυναίκες ενδέχεται, επίσης, να είναι πιο έτοιμες να παραδεχθούν ότι έχουν συμπτώματα στρες, άγχους και κατάθλιψης και να αναζητήσουν ιατρική βοήθεια μετά από ένα αντίστοιχο γεγονός.

Ως τελευταίο παράδειγμα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής εξεταζόμενο υπό την οπτική του κοινωνικού φύλου αποτελεί το παράδειγμα της Αυστραλίας κατά τις περιόδους ξηρασίας από 1964 έως το 2001. Στο διάστημα αυτό καταγράφηκε αυξητική τάση στα ποσοστά αυτοκτονιών στον ανδρικό αγροτικό πληθυσμό. Η αρνητική έκβαση της υγείας των Αυστραλών αγροτών συνδέθηκε με τον τρόπο που εκδηλωνόταν η ανδρική ταυτότητά στη χώρα αυτή, η οποία χαρακτηριζόταν από στωικότητα και από μία εν γένει κακή στάση απέναντι στην κατάσταση της υγείας τους (WHO 2005,9).

ii. Φυσικές καταστροφές

Τα κοινωνικά φύλα πλήττονται διαφορετικά από τις φυσικές καταστροφές. Πιο αναλυτικά: γυναίκες, κορίτσια, αγόρια και άνδρες, οι οποίοι/ες ενδεχομένως να ανήκουν σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες και κοινωνικοοικονομικά στρώματα, είναι διαφορετικά ευάλωτοι/ες στην αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών,

στον τρόπο που βιώνουν μία τέτοια εμπειρία, καθώς και στον τρόπο με τον οποίον θα επανακάμψουν από αυτήν (UNDP 2013, 1). Σε χώρες, όπου οι έμφυλες διακρίσεις είναι ανεκτές, οι γυναίκες και τα κορίτσια αποτελούν μία πληθυσμιακή ομάδα ιδιαίτερα ευάλωτη στους φυσικούς κινδύνους. Δεν είναι μόνο το ποσοστό των γυναικών και των κοριτσιών που πεθαίνουν υψηλότερο σε τέτοιες χώρες, αλλά και η συχνότητα εμφάνισης περιστατικών βίας κατά των γυναικών, όπως ο βιασμός, η εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, η ενδοοικογενειακή βία, μορφές βίας, οι οποίες αυξάνονται εκθετικά κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τις καταστροφές (UNDP 2013, 1).

Για παράδειγμα, στον κυκλώνα και τις πλημμύρες που ακολούθησαν, στο Μπαγκλαντές το 1991, οι γυναίκες - θύματα των καταστροφών υπήρξαν πενταπλάσιες των ανδρών. Οι λόγοι σχετίζονται με το συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο και τον περιορισμό των γυναικών στον ιδιωτικό χώρο. Αναλυτικότερα, οι γυναίκες δεν εγκατέλειψαν τα σπίτια τους κατά τη διάρκεια των πλημμυρών, διότι δεν τους επιτρεπόταν να βγουν εκτός της οικίας τους χωρίς τη συνοδεία άρρενος μέλους της οικογένειας. Επίσης, όσες το τόλμησαν, μη γνωρίζοντας κολύμπι, πνίγηκαν. Στην κοινωνία τους τα κορίτσια δεν επιτρεπόταν να μάθουν κολύμπι. Επιπλέον, οι προειδοποιήσεις για την επικείμενη καταστροφή ανακοινώνονταν σε δημόσιους χώρους, από τους οποίους οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες (Brody et al 2008,7).

Όσον αφορά στην εκδήλωση μορφών βίας κατά των γυναικών μετά την εκδήλωση φυσικών καταστροφών, αναφέρουμε το παράδειγμα της Σρι Λάνκα μετά το τσουνάμι. Στη Σρι Λάνκα, σύμφωνα με αναφορές εργαζομένων στο πεδίο, υπήρξε καταγραφή υψηλών ποσοστών σεξουαλικής παρενόχλησης και κακοποίησης εφήβων κοριτσιών στους καταυλισμούς που είχαν δημιουργηθεί για την αντιμετώπιση της έκτακτης κατάστασης που προκάλεσε το τσουνάμι (Brody et al 2008,7). Ο συνωστισμός στις σκηνές και η έλλειψη ιδιωτικότητας ενέτεινε την κατάσταση.

Στον τυφώνα Μιτς στην Ονδούρα το 1998 στα θύματα διακρίνεται και πάλι η έμφυλη διάσταση, αλλά αντιστρόφως ανάλογη σε σχέση με το Μπαγκλαντές. Αυτή

τη φορά η πλειονότητα των θυμάτων ήταν άνδρες και αγόρια. Η εξήγηση που δόθηκε ήταν ότι οι άνδρες και τα αγόρια κατά τη διάρκεια του τυφώνα εκδήλωσαν περισσότερο ριψοκίνδυνες συμπεριφορές, όπως πράξεις ηρωισμού, οι οποίες τους οδήγησαν σε θάνατό, αλλά και υπήρξαν απόλυτα σύμφωνες με τη σύσταση της ανδρικής ταυτότητας στην Ονδούρα.

iii. Μετανάστευση-Συγκρούσεις

Η κλιματική αλλαγή μπορεί να επηρεάσει τις μεταναστευτικές ροές πληθυσμών με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Πρώτον, η υπερθέρμανση και η ξηρασία σε ορισμένες περιοχές θα επιφέρουν μείωση του εργατικού δυναμικού στον αγροτικό τομέα και θα υπονομεύσουν φυσικές λειτουργίες του οικοσυστήματος, όπως το καθαρό νερό και το γόνιμο έδαφος. Δεύτερον, η αύξηση εμφάνισης ακραίων καιρικών φαινομένων – ιδίως η ισχυρή βροχόπτωση και οι πλημμύρες ποταμών σε τροπικές περιοχές - θα επηρεάσουν όλο και περισσότερους ανθρώπους και ενδέχεται να προκαλέσουν μαζική μετατόπιση πληθυσμών. Τέλος, σε μια πιθανή άνοδο της στάθμης της θάλασσας ενδέχεται να καταστραφούν περιοχές, οι οποίες βρίσκονται κάτω από τη στάθμη της θάλασσας ή παράκτιες περιοχές, οι οποίες φιλοξενούν εκατομμύρια πληθυσμού, οι οποίοι θα αναγκαστούν να μετεγκατασταθούν μόνιμα (WHO 2005, 10). Η αυξανόμενη σπανιότητα των πόρων ενδέχεται να οδηγήσει σε αυξανόμενο ανταγωνισμό και συγκρούσεις μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων, προκειμένου να αποκτήσουν, για παράδειγμα, τον έλεγχο του νερού σε μία περιοχή.

Η μετανάστευση, όμως, και η μετακίνηση των πληθυσμών όσο και αν επηρεαστούν από τις όποιες εκφάνσεις της κλιματικής αλλαγής, αποτελούν κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο υπόκειται σε κοινωνικές διαδικασίες, οι οποίες εκδηλώνονται και εξαρτώνται από το εκάστοτε κάθε φορά κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να επηρεάζουν διαφορετικά τις στάσεις και τις συμπεριφορές γυναικών και ανδρών που μεταναστεύουν. Επίσης, διαφορετικές είναι οι συνέπειες που υφίστανται τα κοινωνικά φύλα, τόσο κατά τη διάρκεια της μετακίνησής τους, όσο και κατά την εγκατάστασή τους σε έναν νέο τόπο.

Για παράδειγμα, σε πολλές αγροτικές περιοχές είναι οι άνδρες αυτοί που μεταναστεύουν πρώτοι, προκειμένου μέσω της εργασίας, να συντηρήσουν τις οικογένειές τους, οι οποίες έχουν μείνει πίσω. Αυτό ενδέχεται να συμβάλλει στη μεταβολή ή στον επανακαθορισμό των έμφυλων ρόλων του πληθυσμού που έχει

μείνει πίσω. Επίσης, μέσω της μετανάστευσης και της μετακίνησης πληθυσμών παρατηρούνται διαφορετικά μοντέλα οικογενειών. Οι γυναίκες μετανάστριες, οι οποίες αφήνουν πίσω την οικογένειά τους, συχνά βιώνουν φαινόμενα, όπως αυτό της «διεθνικής μητρότητας» (transnational motherhood)⁴ (Hunter et David 2009).

Το παράδειγμα των Φιλιππινέζων γυναικών αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση έμφυλου τύπου μετανάστευσης, η οποία συνδέεται κυρίως με τις μεταβολές στην παγκόσμια ζήτηση εργασίας. Η καθαρή ζήτηση για «αναπαραγωγικές» υπηρεσίες (αυτές που σχετίζονται με την οικιακή σφαίρα, όπως ο καθαρισμός και η φροντίδα μελών του νοικοκυριού) (reproductive services στο πρωτότυπο κείμενο) στις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες, υποδεικνύει κατά κάποιον τρόπο, τον πληθυσμό, ο οποίος θα χρειαστεί να μετακινηθεί για την κάλυψη αυτών των αναγκών (Hunter et David, 2009,8).

Κατά τη μετακίνησή τους οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί πέφτουν συχνά θύματα έμφυλης βίας, με κυριότερα θύματα τις γυναίκες και τα παιδιά. Η Παγκόσμια έκθεση για της καταστροφές αναγνωρίζει ομόφωνα ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο -σε σύγκριση με τους άνδρες - να πέσουν θύματα σεξουαλικής βίας, σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης, εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση και ενδοοικογενειακής βίας, με αποτέλεσμα συχνά να αποφεύγουν να καταφύγουν σε καταυλισμούς (WHO 2007, 10). Για παράδειγμα, στις συγκρούσεις στο Σουδάν, οι οποίες εν μέρει οφείλονταν στον έλεγχο των φυσικών πηγών, υπήρξαν υψηλά ποσοστά εκδήλωσης μορφών σεξουαλικής βίας ενάντια σε γυναίκες και κορίτσια ,τόσο στα χωριά τα οποία διέμεναν, όσο και στους καταυλισμούς στους οποίους κατέφυγαν (Brody et al, 2008,9)

⁴ Ο όρος διεθνική μητρότητα αναφέρεται σε μητέρες από φτωχότερες χώρες οι οποίες προβαίνουν σε μετεγκατάσταση σε πλουσιότερες χώρες προς αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών ζωής, αφήνοντας όμως τα παιδιά τους πίσω στις χώρες καταγωγής τους.

iv. Ενέργεια

Η κατανάλωση ενέργειας είναι ένας βασικός παράγοντας που συμβάλλει στην αλλαγή του κλίματος. Ο τομέας της ενέργειας ευθύνεται για το 60% των συνολικών εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Αν και υπάρχει ανάγκη για σημαντική μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, στην πραγματικότητα η κατανάλωση αυξάνεται συνεχώς και κυρίως λόγω των ταχύτατα αναπτυσσόμενων οικονομιών όπως η Κίνα, η Βραζιλία και η Ινδία. Την ίδια στιγμή, περισσότερα από 2 δισεκατομμύρια άνθρωποι στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν έχουν πρόσβαση σε σύγχρονες ενεργειακές υποδομές, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Προκειμένου να επιτραπεί στις χώρες αυτές να αναπτύξουν τις οικονομίες και το βιοτικό τους επίπεδο και να καλύψουν τις ενεργειακές τους ανάγκες, οι βιομηχανικές χώρες - που είναι κυρίως ιστορικά υπεύθυνες για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου - θα πρέπει να μειώσουν σημαντικά την ενεργειακή τους κατανάλωση. Ταυτόχρονα, οι αναπτυσσόμενες χώρες θα πρέπει να προσπαθήσουν να εξασφαλίσουν ότι ακολουθούν μία πορεία ανάπτυξης με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα στο μέτρο του δυνατού. Περισσότερο αποδοτικές τεχνολογίες και αυξημένη χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παρ' όλα αυτά, χωρίς ριζική αλλαγή των καταναλωτικών συνθηκών και του τρόπου ζωής στις βιομηχανοποιημένες χώρες, θα είναι δύσκολο να επιτευχθούν οι απαιτούμενες μειώσεις (<http://gendercc.net/gender-climate/energy.html>).

Εντάσσοντας την οπτική του φύλου στην εξέταση του ζητήματος της κατανάλωσης ενέργειας, έχει διαπιστωθεί ότι οι διαφορετικές έμφυλες ευθύνες, οι οποίες προκύπτουν από τους διαφορετικούς έμφυλους ρόλους στην εκάστοτε κοινωνία, οδηγούν σε διαφορετικές ενεργειακές ανάγκες και στάσεις ως προς την παραγωγή και χρήση ενέργειας. Από μελέτες έχουν προκύψει μεγάλες διαφορές στη στάση απέναντι στη χρήση της πυρηνικής ενέργειας σε όλον τον κόσμο, με τις γυναίκες να τάσσονται περισσότερο κατά της χρήσης αυτής σε σχέση με τους άνδρες. Η ισχυρή απόρριψη της πυρηνικής ενέργειας από τις γυναίκες βασίζεται και στην αντίληψή τους περί υψηλού κινδύνου (<http://gendercc.net/gender-climate/energy.html>).

Στις αγροτικές περιοχές των αναπτυσσόμενων χωρών, η έλλειψη πρόσβασης στην ενέργεια πλήττει κυρίως τις γυναίκες και αποτελεί συνέπεια του ρόλου τους ως κύριων διαχειριστριών των νοικοκυριών και κατ' επέκταση της παροχής και της εξασφάλισης ενέργειας σε αυτά. Χωρίς πρόσβαση σε οικονομικά προσιτά καύσιμα για το μαγείρεμα και τη θέρμανση, οι γυναίκες πρέπει να δαπανήσουν χρόνο και φυσική ενέργεια για την απόκτηση παραδοσιακών καυσίμων (όπως ξύλο, κάρβουνο, κοπριά και γεωργικά απόβλητα) για τη θέρμανση του νερού και την προετοιμασία των γευμάτων (<http://gendercc.net/gender-climate/energy.html>).

Στην Ινδία, για παράδειγμα, οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για τη συλλογή καυσόξυλων και τη διαχείριση αποβλήτων των καλλιεργειών(UNDP 2011, 2).

Όσον αφορά στην κατανάλωση ενέργειας σε ανεπτυγμένες χώρες, μελέτες από διάφορες χώρες της Ευρώπης δείχνουν ότι οι γυναίκες καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια από ό, τι οι άνδρες. Αυτό ισχύει για διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες, καθώς και μεταξύ διαφορετικών γενεών. Οι διαφοροποιήσεις εντοπίζονται κυρίως στη χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς, αλλά και στη χρήση οικιακής ενέργειας και στα αγαθά και τον τρόπο κατανάλωσης. Για παράδειγμα, στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, οι γυναίκες καταναλώνουν περισσότερα πολιτιστικά προϊόντα και υπηρεσίες, όπως το θέατρο, ενώ οι άνδρες είναι περισσότερο καταναλωτές κινηματογραφικών ταινιών ή γευμάτων εκτός σπιτιού (Rita Raty et Annika Carlsson-Kanyama 2009,11).

Ένα άλλο παράδειγμα αποτελούν τα πρότυπα διατροφής μεταξύ των φύλων. Έχει διαπιστωθεί ότι οι άνδρες τείνουν να καταναλώνουν περισσότερο κόκκινο κρέας και άλλες πρωτεϊνούχες τροφές σε σύγκριση με τον γυναικείο πληθυσμό που προτιμά την κατανάλωση περισσότερων φρούτων, λαχανικών και δημητριακών σε ανεπτυγμένες χώρες. Η σύνδεση της κατανάλωσης τροφής με την ενέργεια, μπορεί να μεταφραστεί στα διαφορετικά επίπεδα ενέργειας που χρησιμοποιούνται και στις διαφορετικές εκπομπές αερίων κατά την προετοιμασία των γευμάτων..

Όσον αφορά στη λήψη μέτρων για την εξοικονόμηση ενέργειας, οι άνδρες τείνουν να προτιμούν τεχνικές λύσεις, ενώ οι γυναίκες τείνουν να κάνουν αλλαγές στον τρόπο ζωής και στη συμπεριφορά τους, ορμώμενες από το αίσθημα του αλτρουισμού. Στη Σουηδία, για παράδειγμα, οι γυναίκες είναι οι κύριες υπεύθυνες για την ανακύκλωση υλικών στην οικιακή σφαίρα, σε αντίθεση με τους άνδρες που δραστηριοποιούνται περισσότερο στη δημόσια σφαίρα μέσω του δημόσιου λόγου υπέρ της ανακύκλωσης.

Η ενεργειακή φτώχεια είναι, επίσης, ένα αυξανόμενο πρόβλημα στις βιομηχανικές χώρες. Η άνοδος των τιμών του πετρελαίου προκαλεί αύξηση στο κόστος για την αγορά πηγών ενέργειας, κυρίως των φτωχών νοικοκυριών. Οι ηλικιωμένοι συναντούν εμπόδια στη συμμετοχή τους σε αυτόν τον τύπο κατανάλωσης ενέργειας και σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό εξαιτίας του συνταξιοδοτικού χάσματος, οι

ηλικιωμένες. Επίσης, δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες, στην πλειονότητα των οποίων ο μονογονεάς είναι γυναίκα.

Όσον αφορά στις επιπτώσεις στην υγεία από τους πόρους παραγωγής ενέργειας στις ανεπτυγμένες χώρες καταγράφονται θανάσιμα περιστατικά στις κοινωνικά μειονεκτούσες πληθυσμιακές ομάδες εξαιτίας της έλλειψης μέσων θέρμανσης ή ψύξης. Στις αναπτυσσόμενες χώρες οι δηλητηριάσεις κυρίως γυναικών και παιδιών λόγω αναθυμιάσεων από τη χρήση ξυλόσομπας στο εσωτερικό του σπιτιού αποτελεί συχνό φαινόμενο. Κάθε χρόνο 2 εκατομμύρια άνθρωποι, κυρίως γυναίκες και παιδιά, πεθαίνουν ως αποτέλεσμα μόλυνσης του αέρα εντός του σπιτιού (UNDP 2011,3).

Βασικές έννοιες

Β. Φύλο και Μεταφορές

Ο τομέας των μεταφορών παραδοσιακά θεωρείται ως ένας ανδροκρατούμενος τομέας, τόσο σε σχέση με τη χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς (ΜΜΜ) από το κοινό, όσο και από το προσωπικό που απασχολείται σε αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών ως προς τις ανάγκες μετακίνησης, τις συμπεριφορές κατά τη μετακίνηση και την πρόσβαση σε υπηρεσίες και δομές (http://www.genderste.eu/i_transport01.html). Οι γυναίκες

έχουν την τάση να ταξιδεύουν μικρότερες αποστάσεις, πιο κοντινές στην οικία τους, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες των οικογενειών τους, όπως για παράδειγμα τα ψώνια, τη μετακίνηση των παιδιών για το σχολείο ή τις δραστηριότητες αυτών. Επίσης, οι γυναίκες χρησιμοποιούν περισσότερο τα μέσα μαζικής μεταφοράς, δεν είναι ιδιοκτήτριες αυτοκινήτου στον βαθμό που είναι οι άνδρες και τείνουν να συνδυάζουν πολλαπλές διαδρομές. (http://www.genderste.eu/i_transport01.html). Υπάρχει όμως και μία μερίδα γυναικών σε κάποιες μουσουλμανικές πόλεις που δεν μπορεί να έχει ισότιμη πρόσβαση στα ασφυκτικά γεμάτα από τον ανδρικό πληθυσμό ΜΜΜ είτε για θρησκευτικούς, είτε για κοινωνικούς λόγους (Economic and Social Council 2008,6). Στην Dhaka της Ινδίας έχει παρατηρηθεί ότι οδηγοί λεωφορείων προσπερνούν γυναίκες και δεν σταματούν προκειμένου εκείνες να επιβιβαστούν (Johnsson-Latham 2007, 58).

Οι άνδρες ταξιδεύουν μεγαλύτερες αποστάσεις κάνοντας χρήση είτε ιδιόκτητου αυτοκινήτου, είτε των εναέριων ή ενάλιων μέσων μετακίνησης, κυρίως για να εξυπηρετήσουν ανάγκες της εργασίας τους. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, γίνονται εμμέσως υπεύθυνοι για την έκκληση μεγαλύτερων εκπομπών CO₂. Επίσης, είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό ιδιοκτήτες αυτοκινήτων. Για παράδειγμα, στη Σουηδία το 2007 υπήρχαν καταγεγραμμένα 6,9 εκατομμύρια αυτοκίνητα εκ των οποίων μόνο το 1, 7 ανήκε σε γυναίκες (Johnsson-Latham 2007, 53). Σε αντίστοιχη έρευνα στο Ναϊρόμπι της Κένυας, το 25% των ιδιόκτητων αυτοκινήτων προκύπτει ότι ανήκει σε άνδρες, ενώ μόλις το 9% σε γυναίκες. Στη Βραζιλία το 23% των μετακινήσεων προς και από την εργασία με ιδιόκτητο αυτοκίνητο αντιστοιχεί στον ανδρικό πληθυσμό, ενώ το 6% στον γυναικείο. Στατιστικά στοιχεία από τη Βόρεια Ιρλανδία αποκαλύπτουν και μία άλλη παράμετρο, τη μεταβλητή της κατοχής διπλώματος οδήγησης, σύμφωνα με την οποία το 79% αντιστοιχεί στους άνδρες και το 61% στις γυναίκες (Economic and Social Council 2008, 5).

Ως οδηγοί οι άνδρες, παίρνουν περισσότερα ρίσκα και επιδεικνύουν πιο επιθετική συμπεριφορά σε σύγκριση με τις γυναίκες, προκαλώντας μεγαλύτερο αριθμό τροχαίων ατυχημάτων (Johnsson-Latham 2007, 53). Για τις γυναίκες, το αυτοκίνητο λειτουργεί ως απλό μέσο μεταφοράς, σε αντίθεση με τους άνδρες, οι οποίοι συνήθως το βλέπουν ως σύμβολο επίδειξης κοινωνικού γοήτρου, πλούτου, δύναμης κλπ (Johnsson-Latham 2007, 54-55).

Γενικότερα η χρήση και η ιδιοκτησία των μέσων μαζικής μεταφοράς συνδέεται άρρηκτα με τα έμφυλα στερεότυπα και ειδικότερα η ιδιοκτησία αυτοκινήτου.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Σουηδό ψυχολόγο Karin Sandqvist υπάρχουν επτά λόγοι για τους οποίους η ιδιοκτησία αυτοκινήτου από τον ανδρικό πληθυσμό είναι τόσο σημαντική για την εκπλήρωση του κοινωνικά κατασκευασμένου ανδρικού προτύπου.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Karin Sandqvist:

- Ένας άντρας πρέπει να είναι επιθετικός και ισχυρός και η οδήγηση ενός αυτοκινήτου βοηθά κάποιον να αισθανθεί έτσι.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι τολμηρός και περιπετειώδης και ένα αυτοκίνητο παρέχει ευκαιρίες για μία τέτοια συμπεριφορά.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι σεξουαλικά ενεργός και ένα αυτοκίνητο παρέχει ευκαιρίες για αυτό. Επίσης, συμβολίζει την ισχύ.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι οικονομικά επιτυχημένος και ένα αυτοκίνητο μπορεί να το αποδείξει.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι σε θέση να παρέχει προστασία και άνεση στη γυναίκα του.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι ηγέτης που εμπνέει τον σεβασμό της οικογένειάς του και με τον πατέρα πίσω από το τιμόνι καθίσταται προφανές ότι ο ηγέτης είναι αυτός.
- Ένας άντρας πρέπει να είναι επιδέξιος και γνώστης τεχνικών θεμάτων και μέσω της ενασχόλησής του με το αυτοκίνητό του αυξάνεται η τεχνική επάρκειά του (Sandqvist 1997:163 στο Johnsson-Latham 2007, 55).

Όσον αφορά στον καταμερισμό θέσεων εργασίας στον τομέα των μεταφορών, οι άνδρες, οι οποίοι εργάζονται σε αυτόν τον τομέα είναι πολλοί περισσότεροι, ενώ η συμμετοχή των γυναικών περιορίζεται συνήθως σε θέσεις χαμηλής ευθύνης. Αυτό έχει συνέπεια στον τρόπο που σχεδιάζονται οι μεταφορές και στον αντίκτυπο του σχεδιασμού στους/στις χρήστες/στρίες.

Γ.Φύλο και Χημικές Ουσίες

Η έκθεση του πληθυσμού σε τοξικές χημικές ουσίες συνδέεται με τον τόπο διαμονής του, το είδος της εργασίας του και το οικονομικό του επίπεδο. Τα φτωχότερα οικονομικά στρώματα έρχονται αντιμέτωπα με περισσότερες παρενέργειες από τις χημικές ουσίες είτε επειδή δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες

πρόσβασης σε υπηρεσίες φροντίδας υγείας, είτε επειδή οι περιοχές όπου διαβιώνουν μετατρέπονται σε τόπους απόρριψης χημικών ουσιών.

Η έμφυλη διάσταση της έκθεσης σε τοξικές χημικές ουσίες έχει νόημα να εξεταστεί, διότι επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο την υγεία και την ποιότητα ζωής των γυναικών και των ανδρών. Πιο συγκεκριμένα, η έκθεση σε τοξικές χημικές ουσίες για άνδρες, γυναίκες και παιδιά, καθορίζεται από τους διαφορετικούς κοινωνικούς τους ρόλους (UNDP 2011,3). Για παράδειγμα, σε αγροτικές κοινότητες των λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών, οι άνδρες μπορεί να διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο άμεσης έκθεσης σε χημικά φυτοφάρμακα κατά την εφαρμογή τους, ενώ οι γυναίκες (και μερικές φορές τα παιδιά) είναι περισσότερο έμμεσα εκτεθειμένες κατά τη φύτευση και τη συγκομιδή. Ταυτόχρονα, βιολογικοί παράγοντες όπως η διαφορετική φυσιολογία, οι διαφορετικές ορμόνες μεταξύ ανδρών και γυναικών, καθώς και μεταξύ ενηλίκων και παιδιών, επηρεάζουν διαφορετικά την υγεία τους σε συνάρτηση με την έκθεσή τους σε τοξικές χημικές ουσίες (UNDP 2011,3).

Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες λόγω της μεγαλύτερης συγκέντρωσης λίπους στο σώμα τους είναι πιο πιθανό να αποθηκεύουν περισσότερους περιβαλλοντικούς ρύπους στους ιστούς τους σε σχέση με τους άνδρες (UNDP 2011,5). Επίσης, κατά τις περιόδους της κύησης, του θηλασμού και της εμμηνόπαυσης, οι γυναίκες γίνονται πιο ευάλωτες στις τοξικές χημικές ουσίες. Έρευνες έδειξαν ότι η έκθεση των γυναικών σε παρασιτοκτόνα μπορεί να προκαλέσει αποβολές, πρόωρους τοκετούς, λιποβαρή νεογνά και γενετικές ανωμαλίες στο βρέφος (WHO 2004 στο UNDP 2011,5). Επίσης, ποσότητες τοξικών χημικών ουσιών που είναι συγκεντρωμένες στο

σώμα μιας γυναίκας ενδέχεται να περάσουν μέσω του πλακούντα στο έμβρυο κατά την κύηση και στο βρέφος κατά τον θηλασμό.

Όσον αφορά στους άνδρες, λόγω της φυσιολογίας τους, η έκθεση σε τοξικές χημικές ουσίες μπορεί να συμβάλει στην αυξημένη εκδήλωση καρκίνου του προστάτη και σε προβλήματα που σχετίζονται με τη γονιμότητα.

Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος σχετίζεται με τον βαθμό έκθεσης σε τοξικές χημικές ουσίες, όπως προαναφέρθηκε, είναι ο τομέας της εργασίας. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός

Εργασίας εκτιμά ότι επικίνδυνες ουσίες σκοτώνουν 438.000 εργαζόμενους ετησίως και 10% από τους καρκίνους του δέρματος εκτιμάται ότι οφείλονται στην έκθεση σε τοξικές χημικές ουσίες στον χώρο εργασίας (UNDP 2011,5). Παραδείγματα έκθεσης σε τοξικές ουσίες υπό την οπτική του φύλου, αποτελούν η ανδρική –κυρίως- εργασία σε ορυχεία και βυρσοδεψεία και η γυναικεία – αντιστοίχως- εργασία σε κομμωτήρια και συνεργεία καθαρισμού

Δ.Φύλο και Νερό

Στις περισσότερες κοινωνίες, οι γυναίκες έχουν την πρωταρχική ευθύνη της διαχείρισης του νερού προς οικιακή χρήση, για λόγους υγιεινής και υγείας. Το νερό

προορίζεται όχι μόνο για πόση, αλλά και για την παραγωγή και παρασκευή τροφίμων, τη φροντίδα των κατοικίδιων ζώων, την προσωπική υγιεινή, τη φροντίδα ασθενών, το καθάρισμα, το πλύσιμο και τη διάθεση αποβλήτων (UN Water 2006, 1). Λόγω της εξάρτησής τους από τους υδάτινους πόρους, οι γυναίκες έχουν σωρεύσει σημαντική γνώση σχετικά με τους υδάτινους πόρους, συμπεριλαμβανομένων της τοποθεσίας τους, της ποιότητας και της αποθήκευσής τους. Η γνώση όμως αυτή συχνά παραβλέπεται από τα σχετικά

κέντρα λήψης αποφάσεων.

Σύμφωνα με έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας το 2010 αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στα φύλα, το νερό και την υγιεινή, η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στη διαχείριση και τη χρήση του νερού είναι απαραίτητη για τους εξής λόγους (9):

- Οι γυναίκες και τα κορίτσια είναι συχνότερα οι πρωτογενείς χρήστριες, πάροχοι και οι διαχειρίστριες του νερού στα νοικοκυριά και είναι υπεύθυνες για την εξασφάλιση της υγιεινής σε αυτά. Είναι εκείνες που αναγκάζονται να διανύουν μεγάλες αποστάσεις για πολλές ώρες για την κάλυψη των αναγκών των οικογενειών τους σε νερό.

- Οι γυναίκες και τα κορίτσια επωφελούνται περισσότερο όταν οι υπηρεσίες ύδατος βελτιώνονται. Σε έρευνα στην ανατολική Ουγκάντα διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες περνούν κατά μέσο όρο 660 ώρες ανά έτος για τη συλλογή νερού για τα νοικοκυριά, γεγονός που ισοδυναμεί με δύο ολόκληρους μήνες εργασίας. Σωρευτικά προκύπτει ότι περίπου 40 δις ώρες ετησίως δαπανώνται για τη συλλογή νερού στην υποσαχάρια Αφρική – δεδομένο που ισοδυναμεί με την εργασία ενός έτους για το σύνολο του εργατικού δυναμικού της Γαλλίας (UNDP, 2006).
- Ο τομέας της ύδρευσης και της αποχέτευσης μπορεί να συμβάλει στην αποκατάσταση των ανισοτήτων και μπορεί να επηρεάσει θετικά την κοινωνική, πολιτική και οικονομική θέση των γυναικών.
- Μία έμφυλη προσέγγιση μπορεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών, έτσι ώστε οι γνώσεις και οι ικανότητες και των δύο φύλων να είναι διαθέσιμες για τη διαμόρφωση των προγραμμάτων και την επίτευξη των στόχων στον τομέα της διαχείρισης των υδάτων.
- Τομεακές μελέτες έχουν δείξει ότι η ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στο ζήτημα της διαχείρισης των υδάτων συμβάλλει θετικά στη βελτίωση της βιωσιμότητας των αποθεμάτων νερού και στη βελτίωση της διαφάνειας και της διακυβέρνησης στη διαχείριση
- Κοινωνικές πρακτικές που ορίζουν τους άνδρες ως ιδιοκτήτες ακινήτων, αρχηγούς νοικοκυριών και κύριων φορέων λήψης αποφάσεων στη δημόσια σφαίρα, συχνά οδηγεί σε περιθωριοποίηση των γυναικών και των κοριτσιών.
- Βελτιώσεις σε θέματα υγιεινής και αποχέτευσης είναι συχνά χαμηλά στον κατάλογο των οικογενειακών επενδύσεων με αποτέλεσμα οι γυναίκες και τα κορίτσια να υποφέρουν περισσότερο από αυτό το έλλειμμα, γιατί η προστασία της ιδιωτικής τους ζωής και η ασφάλειά τους καθορίζονται εν μέρει από την ευκολία πρόσβασης και την τοποθεσία των εγκαταστάσεων υγιεινής. Ειδικά οι ανάγκες των παιδιών θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν κατά τον σχεδιασμό εγκαταστάσεων υγιεινής στα δημοτικά σχολεία, στα οποία οι τουαλέτες είναι συχνά ανεπαρκείς και δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες των κοριτσιών, με αποτέλεσμα το να μην τις επισκέπτονται κατά τη διάρκεια της εμμηνορρυσίας⁵. Η εγγραφή των κοριτσιών στο σχολείο και η

⁵ Σε αναπτυσσόμενες χώρες

ενθάρρυνσή τους για συνέχιση και ολοκλήρωση των σπουδών τους , αυξάνει την αναγκαιότητα για τη δημιουργία κατάλληλων υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης.

- Τα έμφυλα στερεότυπα και ο τρόπος που αυτά εκφράζονται σε κάθε κοινωνικό υποσύνολο, συχνά οδηγούν στην άνιση συμμετοχή στα κέντρα λήψης αποφάσεων, τα οποία άπτονται της διαχείρισης των υδάτινων πόρων.

Για παράδειγμα, στη Μοζαμβίκη, υλοποιήθηκε ένα έργο, το οποίο υποστήριζε την κατασκευή αποχωρητηρίων για αγόρια, κορίτσια, εκπαιδευτικούς, καθώς και την κατασκευή εγκαταστάσεων για το πλύσιμο των χεριών. Η πρωτοβουλία αυτή συνέβαλε στην ενθάρρυνση των κοριτσιών να ολοκληρώσουν τη βασική εκπαίδευσή τους. Στο Μπαγκλαντές, ένα έργο αποχέτευσης σε σχολείο με διαφορετικές εγκαταστάσεις για τα αγόρια και τα κορίτσια βοήθησε στην αύξηση της σχολικής φοίτησης των κοριτσιών σε ποσοστό 11% κατά μέσο όρο για τα έτη 1992-1999 (UN Water 2006, 6).

Μία άλλη παράμετρος, η οποία θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν σχετικά με τη διαχείριση και τη χρήση του νερού, είναι η χρήση του για παραγωγικούς σκοπούς πέραν της κατανάλωσης και της κάλυψης των αναγκών των νοικοκυριών. Η ισότιμη πρόσβαση στο νερό για παραγωγικούς σκοπούς θα μπορούσε να συμβάλει στη χειραφέτηση των γυναικών και την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της έμφυλης φτώχειας και της ανισότητας των φύλων. Ωστόσο, η περιορισμένη κυριότητα γης αποτελεί τη βασική αιτία της περιορισμένης πρόσβασης των γυναικών στο νερό και έναν βασικό λόγο για τη μεγαλύτερη φτώχεια των γυναικών-σε επίπεδο αρχηγών οικογενειών- όπως έχει αποδειχθεί σε έρευνες της Παγκόσμιας Τράπεζας. Σε πολλές χώρες (π.χ., στο μεγαλύτερο κομμάτι της Λατινικής Αμερικής), η ιδιοκτησία της γης αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσβαση σε νερό (UN Water 2006, 4).

Τα Φύλ(α) του Περιβάλλοντος

Ε. Πηγές

Brody Alyson et al (2008), Gender and Climate Change: mapping the linkages, BRIDGE Institute of Development Studies, University of Sussex, http://www.bridge.ids.ac.uk/sites/bridge.ids.ac.uk/files/reports/Climate_Change_DF_ID.pdf

Economic and Social Council (2008), REPORT TO THE UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE EXECUTIVE COMMITTEE ON THE IMPLEMENTATION OF THE PRIORITIES OF THE UNECE REFORM FOR STRENGTHENING SOME ACTIVITIES OF THE COMMITTEE, The Inland Transport Committee and gender issues in transport, <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/doc/2009/itc/ECE-TRANS-2009-07e.pdf>

Hunter Lori M. et David Emmanuel (2009), Climate Change and Migration: Considering the Gender Dimensions, IBS Population Programme, University of Colorado at Boulder, <http://www.colorado.edu/IBS/pubs/pop/pop2009-0013.pdf>

Gekoski et al (2015), ‘What Works’ in Reducing Sexual Harassment and Sexual Offences on Public Transport Nationally and Internationally: A Rapid Evidence Assessment , Middlesex University London, British Transport Police, Department of Transport, http://www.mdx.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0019/155800/What-Works-in-Reducing-Sexual-Harassment-and-Sexual-Offences-on-Public-Transport-Nationally-and-Internationally.pdf

Gerd Johnsson-Latham (2007), A study on gender equality as a prerequisite for sustainable development, Report to the Environment Advisory Council, Sweden , http://www.uft.oekologie.uni-bremen.de/hartmutkoehler_fuer_studierende/MEC/09-MEC-reading/gender%202007%20EAC%20rapport_engelska.pdf

Pilot Project Final Report (2014), PAK: Rapid Assessment of Sexual Harassment In Public Transport and Connected Spaces in Karachi, Prepared by Social Policy and Development Centre (SPDC), ADB RETA 7563: Promoting Gender Inclusive Growth in Central and West Asia Developing Member Countries , Asian Development Bank

Rita Raty et Annika Carlsson-Kanyama (2009), Comparing energy use by gender, age and income in some European Countries, FOI, Swedish Defence Research Agency, www.foi.se/ReportFiles/foir_2800.pdf,

UNDP (2013), Gender and Energy, http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Environment/TM4_AsiaPacific_Capacity.pdf

UNDP (2011), Chemicals and gender, UNDP Environment & Energy group, <http://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/environment-energy/www-ee-library/chemicals-management/chemicals-and-gender/2011%20Chemical&Gender.pdf>

UNDP (2011), Gender and Energy, http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Environment/PB3_Africa_Gender-and-Energy.pdf

UN Water (2006), Gender, Water and Sanitation :A policy Brief, http://www.un.org/waterforlifedecade/pdf/un_water_policy_brief_2_gender.pdf

WHO (2005), GENDER, CLIMATE CHANGE AND HEALTH, Draft discussion paper , http://www.who.int/globalchange/publications/reports/final_who_gender.pdf

http://www.genderste.eu/i_transport01.html

<http://www.gdrc.org/gender/a21/unep-gender-environment.html>

Στ. Χρήσιμοι Σύνδεσμοι

- <http://www.gdrc.org/gender/gender-envi.html>
- <https://www.cbd.int/gender/about/environment/>
- <http://www.osce.org/gender/36360?download=true>
- http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/womenempowerment/focus_areas/women_and_environmentalchange.html
- <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/sectoral-areas/environment-and-climate-change>
- <http://genderandenvironment.org/>
- <http://unfccc.int/2860.php>
- <http://www.consilium.europa.eu/el/meetings/international-summit/2015/11/30/>
- <http://ojs.stanford.edu/ojs/index.php/intersect/article/viewFile/553/439>
- <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Environment/PB4-AP-Gender-and-Energy.pdf>
- <https://www-cif.climateinvestmentfunds.org/sites/default/files/knowledge-documents/genderengtoolkit-undp.pdf>
- <http://www.un.org/waterforlifedecade/gender.shtml>
- <https://www.wsp.org/sites/wsp.org/files/publications/WSP-gender-water-sanitation.pdf>
- <http://www.iom.int/migration-and-climate-change>
- <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/crisis%20prevention/disaster/7Disaster%20Risk%20Reduction%20-%20Gender.pdf>
- <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Gender%20and%20Environment/PB3-AP-Gender-and-disaster-risk-reduction.pdf>
- <http://www.oecd.org/dac/gender-development/1960506.pdf>
- <http://www.who.int/globalchange/GenderClimateChangeHealthfinal.pdf>
- http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/SDCCWorkingPaper_MigrationandConflict.pdf
- <http://ipcc-wg2.gov/AR5/>

2016 Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων /Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής
Ανασυγκρότησης

www.isotita.gr